

DOI 10.51558/2490-3647.2022.7.2.769

UDK 316.774:364.642.6

Primljeno: 10. 01. 2022.

Pregledni rad

Review paper

Sabira Gadžo-Šašić, Safet Mušić, Anesa Agović

MEDIJSKO IZVJEŠTAVANJE O PROBLEMATICI NESTALIH OSOBA U BOSNI I HERCEGOVINI IZ PRERSPEKTIVE ČLANOVA NJIHOVIH PORODICA

U radu je elaborirana problematika porodica nestalih osoba u Bosni i Hercegovini koja je aktualna i nakon više od dvije i pol decenije od posljednjih ratnih stradanja. S tim u vezi u tekstu je kao osnovni problem s kojim se suočavaju porodice nestalih osoba istaknut nedostatak relevantnih informacija od značaja za pronalaženje u ratu nestalih osoba. Mediji igraju važnu ulogu u vidljivosti i ukazivanju na potrebu rješavanja problema nestalih osoba u BiH, te često svojim (ne)radom doprinose sveukupnoj slici tog problema u javnosti. Svrha ovog rada je istražiti značaj i nedostatke medijskog izvještavanja iz perspektive porodica nestalih osoba u BiH. U tom cilju realizirano je anketno istraživanje koje je obuhvatilo 100 članova porodica nestalih osoba, sa namjerom da se ispituju njihovi stavovi o načinu i učestalosti medijskog izvještavanja, o njihovoj percepciji stručnog pristupa novinara kojima su imali priliku dati izjavu, ali i o načinima unapređenja medijskog izvještavanja o tematici nestalih osoba. Naše istraživanje je otkrilo da po stavovima članova porodica nestalih mediji izvještavaju faktografski, uglavnom prilikom obilježavanja godišnjica, sa manje istraživačkog pristupa, te da redakcije nemaju specijalizirane novinare za ovu temu. Shodno rezultatima istraživanja došli smo do zaključka da je potrebna tješnja saradnja između medija i udruženja porodica nestalih kako bi medijsko izvještavanje o temi nestalih osoba u BiH bilo unaprijeđeno i na taj način bismo bili bliže rješavanju ovog društvenog problema.

Ključne riječi: nestale osobe; mediji; porodica

UVOD

Broj u ratnim sukobima nestalih osoba u svijetu raste svaki dan. S tim u vezi procjenjuje se da broj osoba nestalih usljed oružanih sukoba i povreda ljudskih prava u svijetu prelazi milion. Pored toga, nesreće, trgovina ljudima, organizirani kriminal i brojni drugi uzroci svake godine dovode do nestanka više hiljada osoba (Sarkin, Nettelfield, Matthews, Kosalka 2014: 7). Problem nestalih osoba u Bosni i Hercegovini posebno je aktualan nakon posljednjeg rata (1992-1995) „kada je primjenjujući ono što je reklo Žalbeno vijeće na osnovu dokaza pred Pretresnim vijećem postojalo stanje međunarodnog oružanog sukoba barem na dijelu teritorije Bosne i Hercegovine”¹. Prema podacima Instituta za nestale osobe do sada je na području BiH pronađeno više od 80% nestalih, a članovima porodica predati su posmrtni ostaci 24.300 žrtava. Ipak, još uvijek se traga za 7.628 nestalih osoba.²

U postupku traženja nestalih kao i u drugim aktivnostima koje se odnose na ovu problematiku posebnu ulogu imaju mediji koji, pored toga što pružaju podršku članovima porodica nestalih osoba u procesima potraga i u situacijama rješavanja njihovih socijalnih i statusnih pitanja, nezamjenjivu ulogu imaju u pravovremenom i vjerodostojnom informiranju o toj temi koja je od javnog interesa. Kako ističu neki autori (Jurčić 2017: 128) važnost medija u suvremenim društvima posebno proizlazi iz činjenice da su se, paralelno s razvojem tehničke i tehnološke baze medija, razvijale i mogućnosti za napredak u smislu komunikacijskih vještina osoba koje komuniciraju preko medijskih kanala. Stoga se rezultat razvoja medija ogleda u tome da su svoje djelovanje proširili na sve društvene strukture, pa samim tim i na o izvještavanje o mogućnostima i ograničenjima pronalaska nestalih osoba, te pružanju podrške njihovim članovima porodica kroz objektivno izvještavanje o ovoj temi.

U cilju sagledavanja stavova članova porodica nestalih osoba o načinu izvještavanja i zatupljenosti u bosanskohercegovačkim medijima tematike u ratnim stradanjima nestalih osoba realizirano je anketno istraživanje (ukupno 100) članova porodica nestalih osoba. Anketiranje je vršeno u periodu od 01. 10. 2020. godine do 31. 12. 2020. godine. Namjera je bila doći do odgovora na istraživačko pitanje: *Da li su članovi porodica nestalih zadovoljni sa medijskim izvještavanjem i profesionalnim pristupom novinara?*.

¹ <https://www.icty.org/x/cases/tadic/tjug/bcs/970507.pdf>

² Saopćenje Instituta za nestale osobe BiH povodom Međunarodnog dana ljudskih prava, od 10. 12. 2021. g.: <http://www.ino.ba/odnosi-s-javnoscju/saopcenja-za-javnost/default.aspx?id=1301&langTag=bs-BA>

NESTALE OSOBE U BOSNI I HERCEGOVINI

Prema Zakonu o nestalim osobama Bosne i Hercegovine (*Službeni glasnik BiH*, br. 50/04) pod nestalom osobom se podrazumijeva ona osoba o kojoj porodica nema nikakvih vijesti i/ili je prijavljena na temelju pouzdanih informacija kao nestala osoba usljed oružanog sukoba koji se dogodio na teritoriju bivše SFRJ u razdoblju od 30. aprila 1991. godine do 14. februara 1996. godine (čl. 2).

Sasvim očekivano, države koje su najviše pogođene problemima nestalih osoba su one države koje su prošle kroz ratna stradanja. U tim državama proces traženja nestalih osoba započeo je još u vrijeme ratnih dešavanja, tačnije od momenta kada su ljudi bili zatočeni na nepoznatim lokalitetima i kada su uglavnom preko Crvenog križa/krsta, te oformljenih komisija članovi njihovih porodica, pokušavali da ih pronađu. Stoga je problematika pronalaženja nestalih osoba u BiH aktualna već gotovo tri decenije. Prema dostupnim izvorima (Arnaut-Haseljić 2016: 3) porodice prisilno nestalih osoba prvobitno su polagale nadu u dobijanje informacija o sudbini bližnjih od službenih organa koji su osnovani sa ciljem traženja prisilno nestalih i/ili vansudskih zarobljenih osoba. Dalje kako se navodi u istom izvoru (Arnaut-Haseljić 2016) uvođenje prisilno nestalih u odgovarajuće listove te prikupljanje podataka o okolnostima nestanka i mogućim lokacijama posmrtnih ostataka bili su zadaci Državne komisije za razmjenu ratnih zarobljenika, koju je osnovala međunarodno priznata vlada R BiH, Komisije za razmjenu ratnih zarobljenika RS i Komisije za razmjenu ratnih zarobljenika HZ Herceg-Bosne. Pored ovih komisija i paralelno sa njima djelovao je i Međunarodni krivični sud za bivšu Jugoslaviju (ICTY/MKSJ), čije istrage vršene u BiH dobrim djelom su obuhvatile i potragu za prisilno nestalima. Uz entitetske komisije i Međunarodni tribunal, na prostoru BiH djelovala su još mnoga domaća i međunarodna tijela koja su u okviru svojih mandata imala zadatak baviti se pitanjima u vezi sa prisilno nestalim osobama, kao što je to slučaj sa Međunarodnim komitetom crvenog križa/krsta (ICRC/MKCK) ili Međunarodnom komisijom za nestale osobe (ICMP/MKNO). Danas je, kako se i ističe u dostupnoj literaturi³, preduvjet za ostvarivanje napretka usklađivanje rada svih strana u BiH. U vezi s navedenim 1998. godine je osnovan Institut za nestale osobe u Bosni i Hercegovini (INO BiH) koji funkcioniše na nivou cijele države. Prijedlog za utemeljenje ovog Instituta dio je inicijative koju je pokrenuo Ured visokog predstavnika (OHR) 1997. pod nazivom „Zajednički proces ekshumacije“. Njime je svim stranama omogućeno vršenje

³ https://www.academia.edu/30957937/PRISILNI_NESTANCI_NA_PODRU%C4%88JU_SARAJEVA_1992_1995_ENFORCED_DISAPPEARANCE_IN_SARAJEVO_FROM_1992_TO_1995

ekshumacija i pronalazak nestalih osoba na kompletom teritoriju Bosne i Hercegovine (Federacija Bosne i Hercegovine, Republika Srpska i Distrikt Brčko).

Uz rad i podršku svih navedenih tijela/organa do danas je pronađeno nešto više od 80% nestalih u oružanim sukobima tokom 90-ih godina prošlog vijeka. Međutim, nemogućnost da se pronađu informacije ili tijela jednog broja nestalih osoba podsjetnik je na neuspjeh u očuvanju individualnih prava svakog čovjeka i u održanju vladavine zakona. Danas se sa sigurnošću može reći da u realizaciji postavljenih ciljeva najveći izazov predstavlja nedostatak informacija o skrivenim lokacijama⁴ na kojima su pokopani posmrtni ostaci nestalih osoba, pri čemu dosadašnji pristup nadležnih institucija u rješavanju ovog problema karakterizira odsustvo političke volje, ali i dugotrajna inetrnost. Stoga se može konstatirati da se proces traženja nestalih nalazi u teškoj fazi jer kako vrijeme odmiče sve je teže doći do tačne i provjerene informacije o detaljima nestalih i mjestima gdje bi mogli biti posmrtni ostaci. Navedenom svjedoči i činjenica da se bilježi stalni trend pada broja i pouzdanosti informacija od značaja za tu oblast. Problemi članova porodice nestalih osoba⁵ kao da postaju sve manje interesantni svim segmentima društva, uključujući i medije koji ovu oblast, manje-više, prate samo u vrijeme obilježavanja godišnjica. Čini se da je neizvjesnost nešto što obilježava svakodnevnicu članova porodica nestalih osoba, kojima, van svake sumnje, pripada puno više medijske, ali i opće društvene pažnje, posebno ako se imaju u vidu podaci Međunarodnog komiteta Crvenog krsta/križa prema kojima još uvijek:

- preko 700 majki i očeva željno iščekuje da saznaju šta se desilo sa njihovom djecom,
- blizu 1.200 sestara i braće još uvijek se nada da će pronaći svoju braću i sestre,
- više od 1.000 djece je odraslo čekajući informacije o sudbini ili povratku jednog ili oba roditelja,
- preko 1.000 žena i muževa su sami othranili svoju djecu ne znajući da li su udovice/udovci ili nisu,
- blizu 700 rođaka, bratića i sestrića, unučadi i drugih srodnika nastavlja porodičnu dužnost da traga za onima koji još uvijek nisu pronađeni,
- najmanje 1.250 članova porodica koji žive izvan Bosne i Hercegovine ne znaju ništa o sudbini svojih najmilijih.⁶

⁴ Navedeno potvrđuju izjave članova porodica koji ističu da ne mogu naći smiraj dokle god ne postoje tačne informacije o sudbini njihovih članova porodica ili dok ne dođe do njihove identifikacije i sahrane. Za dodatne izjave vidjeti : "<http://www.mreza-mira.net/wp-content/uploads/2019/01/Jo%C5%A1-7000-nestalih-%C5%BEivota-BHS-lat-compressed.pdf>

⁵ Prema odredbama Zakona o nestalim osobama BiH (čl. 2) član porodice nestale osobe je dijete rođeno u braku ili izvanbraka, posvojeno dijete, kao i pastorče koje je nestala osoba uzdržavala, bračni ili izvanbračni partner, roditelji (očuh, maćeha), usvojitelj, sestra i brat nestale osobe koje je nestala osoba izdržavala.

⁶ <http://www.mreza-mira.net/wp-content/uploads/2019/01/Jo%C5%A1-7000-nestalih-%C5%BEivota-BHS-lat->

O značaju pronalaska tijela nestalih osoba svjedoče i rezultati dosadašnjih istraživanja (ICRC 2018) u kojima je, između ostalog, istaknuto da je „svaka porodica priča za sebe, da nije riječ samo o tijelima, da su porodice razorene, te da nestanak utiče na generacije”⁷. Zapravo, kako se u stručnoj literaturi navodi:

„... oporavak postkonfliktnog društva nezamisliv je bez suočavanja sa nasljeđem teških i sistemskih kršenja ljudskih prava i izazovom preuzimanja potpune odgovornosti za počinjene radnje. Primjena načela supsidijarnosti pretpostavlja poduzimanje potrebnih mjera kako bi se saznale činjenice o počinjenim zločinima, počinitelji procesuirali i kaznili, osiguralo zadovoljenje žrtava za učinjene materijalne ili nematerijalne štete, te osigurale reforme kojima će se spriječiti ponavljanje prošlosti. Stoga pitanje nestalih mora biti sistemski i institucionalno riješeno“ (Arnaut Haseljić 2021: 166).

Poseban značaj u procesu traženja nestalih imaju odredbe međunarodnog prava kojima se porodicama nestalih osoba garantuje pravo da saznaju istinu o sudbini svojih članova. Značajan korak u ovom pravcu ostvaren je usvajanjem Deklaracije o ulozi države u rješavanju pitanja nestalih osoba usljed oružanog sukoba i povrede ljudskih prava koja je pod pokroviteljstvom ICMP potpisana 29. augusta 2014. u Mostaru. Usvajanjem navedene Deklaracije naglašena je potreba usklađivanja primijenjenih mehanizama i metoda sa standardima ljudskih prava i principa vladavine zakona, a kao njen osnovni cilj se navodi uspostava saradnje zbog razmjene informacija koje bi mogle pomoći pronalaženju i identifikovanju nestalih, te ostvarenja prava porodice da saznaju sudbinu svojih članova. U tu svrhu, kako ističe Arnaut Haseljić (2021), uspostavljeni su i međunarodni protokoli o saradnji u traženju nestalih osoba. Protokol na bilateralnoj osnovi dogovoren između Vijeća ministara Bosne i Hercegovine i Vlade Republike Srbije⁸ potpisan je 4. novembra 2015. godine, a ratifikovan je 4. aprila 2016. godine. Navedenim Protokolom su uređeni međusobni odnosi, obaveze i način zajedničkog rada u traženju osoba koje se vode kao nestale u oružanim sukobima na prostoru bivše Jugoslavije. Precizirano je da svaka strana na svojoj teritoriji primjenjuje svoje propise koji se odnose na nestale osobe.⁹

ecompressed.pdf

⁷ Dostupno na: jos_7000_nestalih_zivota-bhs_latin (1).pdf

⁸ <http://sluzbenilist.ba/page/akt/9g7gteIQohz4nh78h77dM=>

⁹ Za više informacija o Protokolu vidjeti: <http://sluzbenilist.ba/page/akt/9g7gteIQohz4nh78h77dM=>

NACIONALNO ZAKONODAVSTVO I INSTITUCIONALNI OKVIR OD ZNAČAJA ZA RJEŠAVANJE PITANJA NESTALIH OSOBA U BOSNI I HERCEGOVINI

Ustav Bosne i Hercegovine, kao najvažniji pravni dokument, nalaže čvrst okvir zaštite ljudskih prava, odnosno zaštitu prava na život, pravo na slobodu od mučenja, nehumanog i degradirajućeg tretmana ili kažnjavanja, pravo na slobodu i sigurnost osobe, pravo na privatni i porodični život, kao i zabranu diskriminacije¹⁰. Kao dio reforme krivičnog zakona koja je sprovedena u okviru opće pravne reforme u Bosni i Hercegovini, veliki broj zakona je usvojen u skladu sa međunarodnim standardima ljudskih prava i pravnim principima. Među tim zakonima posebno mjesto za oblast nestalih osoba u BiH pripada Zakonu o nestalim osobama BiH (*Službeni glasnik BiH*, br. 50/04), usvojenom 2004. godine. To je zakon koji uređuje ključna pitanja vezana za nestale osobe u BiH, a koji prvenstveno nalaže pravo na „istinu o sudbini nestalih članova porodice”, kao i pravo na informacije o istražnom postupku. Usvajanju navedenog zakona prethodio je intenzivni proces konsultacija koje je predvodilo Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice (MLJPI), a u njima su učestvovalе porodice nestalih osoba, Ministarstvo pravde, predstavnici entitetskih vlada i Brčko Distrikta te ICMP i MKCK. Zakon o nestalim osobama utvrđuje principe za unapređenje procesa traženja, definiciju nestale osobe, način vođenja centralne evidencije, ostvarenja socijalnih i drugih prava članova porodica nestalih osoba, kao i druga pitanja u vezi s traženjem nestalih osoba iz Bosne i Hercegovine i u Bosni i Hercegovini (čl. 1.). Također, ovaj zakon nalaže uspostavljanje Instituta za nestale osobe BiH (čl. 7.) s ciljem unapređenja procesa traženja nestalih osoba i efikasnije identifikacije posmrtnih ostataka nestalih osoba. Institut je osnovan dvije godine nakon usvajanja navedenog zakona, a samo njegovo osnivanje predstavlja prekretnicu u oporavku nakon sukoba u Bosni i Hercegovini, osiguravajući jedan održiv mehanizam domaćih vlasti za pronalaženje nestalih osoba bez obzira na njihovu etničku, vjersku ili nacionalnu pripadnost ili njihovu ulogu u prošlim neprijateljstvima.¹¹

Uspostava Centralne evidencije nestalih koja ima za cilj kreiranje centralne baze podataka o nestalim osobama, kojom se ujedinjuju podaci koji su čuvani u različitim vladinim i regionalnim uredima, propisana je članom 21. ovog Zakona. Rad na jedinstvenoj listi nestalih osoba je posebno važan radi očuvanja integriteta podataka i sprečavanja manipulacije broja nestalih osoba iz političkih ili drugih razloga. Prema ovom zakonu osobe i organizacije koje ne predaju informacije o sudbini nestalih

¹⁰ <https://www.icmp.int/bs/where-we-work/europe/western-balkans/bosnia-and-herzegovina/>

¹¹ <https://www.icmp.int/bs/where-we-work/europe/western-balkans/bosnia-and-herzegovina/>

osoba će biti sankcionirane. Posebna vrijednost Zakona ogleda se u tome što svojim odredbama (čl. 18) štiti prava porodica i to na način da ako nije okončan postupak proglašenja nestale osobe umrlom, nad imovinom koja je u vlasništvu ili posjedu nestale osobe, a u skladu s važećim zakonima Bosne i Hercegovine, član porodice, ili ako istog nema, aktivno legitimirane osobe ili institucija, imaju pravo zatražiti privremeno upravljanje imovinom nestale osobe. Također članovi porodica prisilno nestalih osoba imaju pravo na naknadu nužnih/osnovnih troškova ukopa/sahrane identificiranih i neidentificiranih osoba, a u skladu s važećim propisima, te u pogledu ostvarivanja prava na školovanje i zapošljavanje, pod jednakim uslovima, djeca nestalih osoba imaju pravo prioriteta. Istim članom (čl. 18) Zakona o nestalim osobama BiH izdržavani članovima porodice nestale osobe, koji ne ostvaruju pravo na zdravstvenu zaštitu po bilo kom drugom osnovu, garantuje se pravo na zdravstvenu zaštitu i druga prava u vezi sa zdravstvenim osiguranjem u obimu koji je propisan za zaposlene osiguranike.

Iako nisu stvorene pretpostavke za punu primjenu odredaba Zakona o nestalim osobama BiH ipak se može zaključiti da je usvajanje jednog ovakvog zakona omogućilo da u se Bosni i Hercegovini humanitarni pristup problematici nestalih osoba pretvori u pristup zasnovan na pravnom okviru postavljenom u nadležnost državnih institucija.

AKTUALNOSTI U RJEŠAVANJU STATUSA ČLANOVA PORODICA NESTALIH OSOBA U BOSNI I HERCEGOVINI

Jedno od osnovnih prava članova porodice nestalih osoba, a u skladu sa odredbama Zakona o nestalim osobama BiH, jeste pravo na informaciju o nestalom članu porodice. Te informacije obavezni su pružiti svi organi i institucije na svim nivoima BiH. Čini se da je upravo nedostatak adekvatnih informacija jedan od najvećih problema s kojima se susreću članovi porodica nestalih osoba, a što ujedno predstavlja osnovnu aktualnost u kompletnom procesu njihovog pronalaska. Zato i ne iznenađuje da su porodice pronašle smisao svog djelovanja u stalnoj potrazi za informacijama o sudbini nestalih članova i uzajamnom pomaganju. Zapravo, porodice su se uglavnom organizirale u udruženja, aktivno učestvujući i dajući doprinos u traženju svojih najmilijih, a kao glavne komponente njihove misije ističu se pronalazak, identifikacija i ukop žrtve što omogućava odavanje civilizacijskog ili religijskog pijeteta.

U pružanju podrške članovima porodica nestalih važnu ulogu imaju predstavnici Međunarodnog komiteta Crvenog križa/krsta koji već dvije i pol decenije tim porodicama pružaju psihosocijalnu podršku. Samo tokom 2016. godine održano je pet

fokus grupa sa 65 članova porodica, pri čemu je posebna pažnja posvećena promjeni situacije u kojoj se nalaze porodice. Stavovi članova porodica nestalih osoba koji su dobijeni kroz realizaciju fokus grupa interpretirani su u 54 izvještaja. Uz podršku Međunarodnog komiteta Crvenog krsta/križa organizirani su i seminari.¹² Budući da porodice nestalih osoba žive s nama, te s obzirom na to da njihova borba i angažiranje doprinosi procesu pomirenja čitavog društva u narednom periodu je potrebno dodatno intenzivirati saradnju različitih institucija i organizacija za podršku uz dinamičko uključivanje medija, naročito u pronalaženju pouzdanih informacija o sudbini nestalih osoba i/ili o lokacijama potencijalnih masovnih ili pojedinačnih grobnica koje su dali ili svjedoci ili relevantni predstavnici vlasti.

ZNAČAJ MEDIJA U AKUTELIZIRANJU PROBLEMATIKE NESTALIH OSOBA

Mediji¹³ u najširem smislu riječi označavaju sisteme javnog informiranja koji služe za disperziju vijesti i audio-vizualnih sadržaja u svrhu informiranja najširih slojeva stanovništva. Iz navedenog proizlazi nezaobilazan značaj medija u prezentiranju značajnih informacija za pronalaženje nestalih članova zajednice u ratnim stradanjima. Posebnu ulogu imaju u pružanju podrške članovima porodica nestalih osoba, ali i u iznalaženju informacija od važnosti za rješavanje njihovog socijalnog statusa jer kao sistem javnog informiranja mogu pružiti nemjerljiv doprinos u mobiliziranju široke javnosti oko zajedničkog cilja, a u ovom slučaju taj cilj je prijenos relevantnih informacija, ali i buđenje svijesti o značaju ovog pitanja koje u mnogome opterećuje društvenu zbilju. Aktuelne teme današnjice dodjeljuju medijima ulogu neodvojivu od posljedica ratnih dešavanja.

„Samo objektivno i nepristrano izvještavanje u postkonfliktnoj zajednici može imati važnu ulogu u procesu suočavanja s prošlošću. Tamo gdje suočavanje s prošlošću nije cilj, nemoguće je govoriti o ulozi medija u procesu postizanja tog nepostojećeg cilja”.¹⁴

¹² <http://www.mreza-mira.net/wp-content/uploads/2019/01/Jo%C5%A1-7000-nestalih-%C5%BEivota-BHS-lat-compressed.pdf>

¹³ Medij (lat. medium: sredina, sredstvo) u komunikacijskim naukama je tehničko ili fizičko sredstvo pretvorbe poruke koja se može slati preko kanala. Također se definira i kao savremeno sredstvo za prenošenje informacija (Jurčić 2017: 129). Neki autori (Biti 1997: 2013) smatraju da se taj naziv može definirati na četiri načina i to u fiziologijskom smislu medij označava komunikacije: auditivni, vizualni, taktilni, olfaktivni te njihov međusobni odnos (intermedijalnost); u fizičkom smislu mediji znače tvar pomoću koje se izražava neka nova poruka; jezik, ton i boja; u tehnološkom značenju medij označava sredstvo posredovanja između znakovne proizvodnje i potrošnje; u sociološkom medij je shvaćen kao institucijsko-organizacijski okvir komunikacije pa se govori o politici, ekonomiji, nauci, odgoju.

¹⁴ <https://www.mreza-mira.net/vijesti/clanci/nestali-sjecanja-i-mediji-u-bih-i-regionu/>

Osnovni cilj objektivnog izvještavanja šire zajednice o problematici nestalih osoba trebao bi biti pružanje tačnih informacija od značaja za ovaj segment. Ovo je jedan od načina na koji društvo i zajednica pokazuju interes i uključenost u rješavanje pitanja koja opterećuju ovu kategoriju njenih članova. Na ovaj način dolazi do izražaja uloga medija koji se u suvremenom društvu i dobu mogu smatrati ključnim akterima demokratije, odnosno institucijama koje garantuju javnosti/građanima ostvarenje prava na fer, objektivne, nepristrasne, izbalansirane informacije i mogućnost dobijanja dovoljne količine i odgovarajućeg kvaliteta saznanja o fenomenu koji ih zanima, a sve u cilju adekvatnog odlučivanja o pojavama koje ih okružuju i koje smatraju značajnim za vlastiti život. Iz navedenog se može zaključiti da mediji imaju u društvu poziciju medijatora, odnosno posrednika između drugih elemenata društvenog i političkog sistema (politika, ekonomija itd.) s jedne, i javnosti, s druge strane. Značaj medija u procesu traženja nestalih osoba u BiH potvrđuje i shvaćanja onih autora (Mahmutović 2013: 41) koji ističu da su mediji:

„... jedna od najefikasnijih institucionalnih arena za širenje i učvršćivanje onih diskursa sjećanja koji u nekoj društvenoj zajednici žele osigurati dominantan pogled na prošlost. S druge strane, mediji su također jedan od najpodesnijih javnih foruma za kritičko propitivanje dominantnih (elitnih) naracija prošlosti.“

Međutim, iako značaj medija u rješavanju problematike članova porodica nestalih osoba proizlazi iz kontinuirane disperzije informacija od značaja za ovu oblast, ne treba smetnuti s uma ni izazov koji se postavlja pred novinare u BiH, a koji se ogleda u stalnom nastojanju da se u određenu vijest uključe sve važne preferencije poput: potraga za neočekivanim, iznimnim, nesvakidašnjim, ekskluzivnim, senzacionalnim, spektakularnim, tajnim, nedovoljno osvjetljenim epizodama ratne povijesti i povežu u vijest, što je temeljni uvjet pojavljivanja tema prošlosti u prostorima modernih medija. Sve navedeno, na neki način, dolazi pod znak pitanja ako se ima u vidu činjenica da se posljednjih godina o ovoj tematici izvještava uglavnom kada se obilježavaju ključne godišnjice od značaja za članove porodica nestalih osoba.

REZULTATI ISTRAŽIVANJA

Rezultati istraživanja o medijskom izvještavanju o problematici nestalih osoba iz perspektive članova porodica nestalih u Bosni i Hercegovini dobijeni su primjenom anketnog upitnika koji se sastojao od ukupno 14 pitanja. Anketna grupa porodica nestalih je brojala 100 ispitanika, a upitnici su bili online i u word formatu zbog specifičnosti rada u periodu pandemije, kao i zbog karakteristika ciljne grupe. Istraživa-

njem su obuhvaćeni ispitanici sa prebivalištem u Sarajevu, Banja Luci, Mostaru, Srebrenici, Zvorniku, Nevesinju, Višegradu, Čapljini, Tuzli, Olovu, Rogatici, Vlasenici i Bratuncu. Vodio se računa o geografskoj zastupljenosti kao i o tome da budu obuhvaćena područja sa većim brojem nestalih osoba u BiH. Šest ispitanika je navelo da trenutno žive van BiH. Također se pazilo na reprezentativnost nacionalne i rodne zastupljenosti ispitanika. Udruženja porodica nestalih osoba su imala posebno važnu ulogu u procesu istraživanja. Iako je u nekim udruženjima interes za učestvovanje u istraživanju bio manji od očekivanoga, predstavnici nekih drugih udruženja ove vrste su sami unaprijed predložili minimalan broj članova za anketiranje.

Tabela br. 1: Osnovne karakteristike ispitanika

Spolna struktura	M	33,7 %
	Ž	66,3 %
	UKUPNO	100%
Starosna struktura	mlađi od 20	8,2%
	20-35 godina	18,6%
	36-45 godina	20,6%
	46-55 godina	11,3%
	56-65 godina	23,8%
	stariji od 65 godina	17,5%
	UKUPNO	100%
Srodstvo	supružnik nestalog	16 %
	dijete nestalog	19,1 %
	roditelj nestalog	-
	brat/sestra nestalog	12,8 %
	neko drugi	8,8 %
	bez odgovora	43,3 %
	UKUPNO	100 %

Prema prezentiranim podacima evidentno je da je u istraživanju uzelo učešće 66,3% osoba ženskog i 33,7% osoba muškog spola. Podatak da je gotovo duplo više žena participiralo u istraživanju može se objasniti činjenicom da su osobe muškog spola u ratnim okolnostima bile brojnije žrtve, pa su tako i dobijali status nestale osobe, te da je stoga puno više žena koje su u potrazi za muškim članom porodice. Što se tiče starosne strukture, istraživanjem je najviše obuhvaćeno osoba starosnih dobi od 20 do 35 i od 36 do 45 godina. Mlađih od 20 godina je bilo očekivano najmanje, ali se još uvijek radi o velikom procentu od 8,2%, što na neki način može ukazivati da su i najmlađi članovi društva još uvijek direktno povezani sa problematikom nestalih osoba i da su suočeni sa posljedicama proizašlim iz zločina počinjenih u oružanim sukobima u Bosni i Hercegovini.

Neobičan je pokazatelj da je svega nešto više od 50% ispitanika (tačno 56,7%) odgovorilo na pitanje koje se odnosilo na srodstvo sa nestalom osobom. S tim u vezi

najveći je broj ispitanika (19,1%) koji su odgovorili na ovo pitanje su djeca nestalih, a potom 16% je supružnika. Također je odgovorilo na ovo pitanje 16% osoba koje su u ulozi brata/sestre, te 8,8 % unuka nestalih osoba. Na navedeno pitanje nije dalo odgovor čak 43,3 % ispitanika.

Tabela br. 2: Medijsko predstavljanje

Da li ste imali priliku da vaša životna priča o nestanku članova porodice bude medijski objavljena?	Da	53,1 %
	Ne	31,6 %
	Ne znam	15,3 %
	UKUPNO	100%
Ukoliko ste potvrdno odgovorili na prethodno pitanje molimo Vas da navedete o kom mediju se radi	Javni servis	40 %
	Printani mediji i portali	13,1
Molimo Vas da navedete u kom periodu je Vaša priča objavljena u spomenutom mediju.	Na dan nestalih (30%), za vrijeme obilježavanja godišnjice (23,1%)	
UKUPNO	53,1 %	
Na koji način je Vaša priča bila predstavljena?	Objektivno i tačno, onako kako ste i rekli	76%
	Iskrivljeno i netačno, objavljeno je nešto što nisam rekao/la	-
	Prenijeta je moja izjava, odnosno objavljeno je ono što sam rekao/la, ali je drugačije interpretirana	24%
	UKUPNO	100%
Uvažavajući težinu potresnog iskustva sa kojom ste se iznova suočili predočavajući novinarima Vašu priču, molimo Vas da se opredijelite za jednu od ponuđenih opcija odgovora (ponuđeni odgovori opisuju kako ste se osjećali kada ste vidjeli objavljenu Vašu priču).	Zadovoljno, budući da je priča predstavljena vjerodostojno	65,4
	Iskorišteno, priča je upotrebljena u političke svrhe i propagandu	3,8 %
	Nezadovoljno, jer novinari donekle ravnodušno pristupaju zadatku da bi upotpunili medijski sadržaj	30,8
	UKUPNO	100%

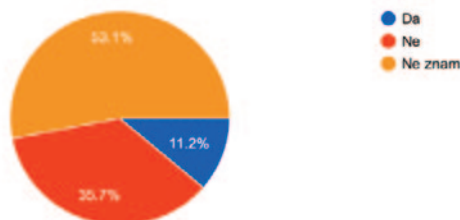
Na pitanje *Da li ste imali priliku da vaša životna priča o nestanku članova porodice bude medijski objavljena?* svega nešto više od polovine ispitanika (53,1%) je odgovorilo potvrdno. Na ovo pitanje negativno je odgovorilo 31,6 % dok je 15,3 % ispitanika navelo da ne zna odgovor na navedeno pitanje. Prezentirani rezultat može biti pokazatelj da mediji prenose priče koje se odnose na problematiku nestalih osoba i njihovih porodica, ali i da zastupljenost s obzirom na ozbiljnost teme nije na zadovoljavajućem nivou. Također treba imati u vidu da su to uglavnom priče koje su samo jednom objavljene. Od ukupnog broja ispitanika koji su odgovorili potvrdno (53,1%) najviše priča je objavljeno na javnim servisima (40%). Svega 13,1% se izjasnio da je njihova priča objavljena u printanim medijima i portalima (često lokalnim), a što

može ukazivati na činjenicu da svi mediji podjednako ne prate ovu tematiku. Ukupno 30% ispitanika (od 53,1% koliko ih se izjasnilo da je njihova priča medijski popraćena) istaklo je da su njihove priče objavljene na dan nestalih, a 23,1% na druge godišnjice. Anketa je pokazala da su priče anketiranih ispitanika prvi put u nekom mediju realizirane 2005. godine, dok je posljednja osobna priča nekog od članova porodica nestalih osoba realizirana 2020. godine. Također je na ovo pitanje šest ispitanika odgovorilo da se ne sjeća kad je priča objavljena ili da su zaboravili, što se može interpretirati činjenicom da protokom vremena detalje vezane za nestanak osoba čak zaboravljaju i njihovi najbliži članovi porodice.

Većina ispitanika (76%) je potvrdilo da je njihova priča predstavljena od strane medija objektivno i tačno, dok je 24% ispitanika odgovorilo da je njihova priča prezentirana kroz izjavu, ali je drugačije interpretirana. Iako je većina ispitanika (65,4%) odgovorilo da su zadovoljni jer je njihova priča predstavljena vjerodostojnom ipak ne treba zanemariti ni stav 1/3 ispitanika (30,8%) koji dijele mišljenje da novinari pristupaju ravnodušno zadatku u cilju popunjavanja sadržaja, te 3,8% onih koji su se izjasnili da je njihova priča iskorištena u političke svrhe.

Grafikon br. 1: Zastupljenost novinara specijaliziranih za problematiku nestalih

12. Većina medija u BiH ima specijalizovane novinare za praćenje tematike problema porodica nestalih osoba:
98 responses

Prema mišljenju svega 35,7% ispitanika većina medija u BiH nema specijalizirane novinare za praćenje tema i izvještavanje o pitanjima povezanim sa nestalim osobama i problemima sa kojima se suočavaju članovi njihovih porodica. Potvrdno je odgovorilo na navedenu tvrdnju samo 11,2%, dok je najviše (53,1%) onih koji su se izjasnili da nisu upoznati sa navedenom tvrdnjom, odnosno da ne znaju raspoložu li redakcije u BiH sa novinarima specijaliziranim da prate i izvještavaju o pitanjima koja se odnose na nestale osobe i članove njihovih porodica. Prezentirani rezultati ne iznenađuju s obzirom da su:

„novinari koji profesionalno obavljaju svoj posao i bave se temama od javnog značaja (korupcija, ratni zločini, nerad javnih institucija i političkih zastupnika itd.) prepušteni sami sebi. Prijetnje i napadi se ne sankcionišu, nisu zaštićeni zakonom, svakodnevno su izloženi različitim vrstama napada, i oni i njihove porodice” (Turčilo, Buljubašić 2018: 25).

Također ukoliko se svemu navedenom doda podatak da je medijska scena u BiH okarakterisana kao neslobodna i da je novinarima nerijetko onemogućen profesionalan rad, te da se sve navedeno dešava isključivo zbog političkih i ekonomskih pritisaka kojima su izloženi i komercijalni mediji i javni servisi (Turčilo, Buljubašić 2018: 19) onda zaista ne iznenađuju da ispitanici uopće nisu navodili medije koji raspolažu specijaliziranim novinarima. Dakle, ispitanici uglavnom dijele mišljenje da mediji nemaju posebne sadržaje niti novinare određene za ovu temu.

Prema dobijenim odgovorima na pitanje *Kako se, po Vašem mišljenju, može unaprijediti medijsko izvještavanje o ovoj tematici?* najviše ispitanika daju, iako blagu, prednost pravovremenom izvještavanju o rezultatima rada institucija zaduženih za traženje nestalih, iz čega se može zaključiti da porodice nestalih još uvijek vjeruju u nadležne institucije i očekuju od njih da više rade na tom polju. Unapređenje medijskog izvještavanja po mišljenju ispitanika je moguće i uz pisanje ispovijesti o sudbinama nestalih osoba te objavom istraživačkih priča na ovu temu. Nešto manji interes ispitanici su pokazali za promociju projekata i aktivnosti koje se tiču teme nestalih osoba, te unapređenje medijskog izvještavanja o sadržajima koji se tiču Zakona o nestalim osobama, kao i pitanjima koja su njime regulirana. Takvi odgovori mogu uputiti na činjenicu da pojedini članovi porodica nestalih nisu dovoljno upoznati sa projektima koji se realizuju, odnosno nisu detaljnije upoznati sa zakonskim rješenjima u ovoj oblasti.

ZAKLJUČAK

Nesporno je da u modernim društvima mediji imaju veliki uticaj na kompletnu ljudsku stvarnost jer upravo oni svojim korištenjem „jezika uvjerenja“ oblikuju ponašanja i aktivnosti ljudi. Iz navedenog proizlazi i nemali značaj medija u aktualiziranju problematike koja opterećuje članove društvene zajednice, specifično porodica nestalih osoba, posebno u vremenu u kojem živimo, a koje obilježava širok spektar komunikacijskih tehnologija koje neposredno i posredno oblikuju stav ljudi o određenim pojavama. Budući da se život u savremenim društvima ne može zamisliti bez medija, koji imaju nezamjenjivo mjesto u aktualiziranju svih društvenih tema, a samim tim i teme koja se odnosi na prisilno nestale osobe, došlo se na ideju da se sagledaju/ana-

liziraju stavovi članova porodica nestalih o zastupljenosti izvještavanja i pristupima predstavljanja ove problematike u medijima. Zapravo, iako je proteklih godina vršeno više istraživanja u BiH koja se odnose na problematiku nestalih osoba i članova njihovih porodica, nedovoljno su rađena posebna istraživanja o stavovima članova porodica nestalih o medijskom izvještavanju na ovu temu. Ono što je važno istaknuti jeste činjenica da izvještavanje o ovoj temi nosi obavezu promišljanja o mogućem uticaju u javnosti, kao i odgovornosti koju zahtijeva rad u medijima, što uključuje individualnu etiku i etiku ukupnog medijskog prostora. Prilikom izvještavanja o ovoj temi urednici i novinari trebaju biti svjesni da su članovi porodica nestalih posebno osjetljiva kategorija, kako ne bi podlegli pritisku brzog izvještavanja i izazovima senzacionalizma. Zbog toga se anketnim istraživanjem nastojalo ispitati upravo stavove članova porodica nestalih o tome da li su imali priliku da daju izjave vezane za nestanak njihovog člana, o učestalosti davanja izjava, te o tome da li su bili zadovoljni sa načinom izvještavanja.

Anketa je sprovedena na području 13 gradova/općina na području Bosne i Hercegovine, te na manjem broju anketiranih nastanjenih van države, na uzorku od 100 ispitanika koji su članovi porodica nestalih osoba. Analiza spolne strukture pokazala je da su osobe ženskog spola zastupljenije u anketiranoj populaciji, što upućuje na zaključak da pripadnici muškog spola većinom imaju status nestale osobe u okolnostima oružanih sukoba. Analiza po starosnoj strukturi pokazala je da statistički značajan broj ispitanika predstavljaju osobe iz kategorije od 56 do 65 godina starosti, zatim od 36 do 45, a potom 26 do 36 godina starosti. Imajući u vidu protok vremena od početka, trajanja do okončanja oružanih sukoba u Bosni i Hercegovini zaključujemo da su u anketiranoj populaciji najviše zastupljeni potomci nestalih osoba. Ovakav zaključak potvrdili su i anketni odgovori iz čega se jasno zaključuje da su kategorije mlađe i srednje životne dobi i danas suočene sa posljedicama proizišlim iz zločina počinjenim u oružanim sukobima u Bosni i Hercegovini. Anketni pokazatelji koji se odnose na medijsko prezentiranje sadržaja vezanih za nestale osobe i članove njihovih porodica govore da je tek nešto više od polovine anketiranih uzelo učešće u sadržajima koje su pojedini mediji emitirali ili objavili. Većina anketiranih je imala jedno medijsko pojavljivanje, najčešće povezano sa obilježavanjima godišnjica masovnih stradanja ili obilježavanja dana nestalih, što je u najvećem broju slučajeva objavljeno u javnim servisima. Manji broj ovih pojavljivanja dogodio se u printanim medijima i lokalnim portalima. Većina ispitanika se složila da je medijsko predstavljanje bilo vjerodostojno, dok je značajno manji broj ispitanika zastupao stav da je njihovo medijsko pojavljivanje prezentirano kroz izjavu, ali je način interpretacije bio modificiran i prilagođen. Odnos novinara prema prezentiranoj tematici ve-

činom je okarakterisan kao zadovoljavajući, dok je manji broj ispitanika mišljenja da su novinari ravnodušno pristupili zadatku sa ciljem popunjavanja sadržaja, ili da je jednim dijelom objavljeni sadržaj korišten u političke svrhe.

Rezultati sprovedene ankete potvrdili su da mediji imaju značajnu ulogu u prikazivanju i aktualiziranju ove vrlo značajne teme. U cilju svrsishodnog pozicioniranja medija u BiH i aktivnog djelovanja na aktualiziranju problema porodica nestalih osoba mediji ne bi trebali javnost informirati pasivno nego je nužno stvoriti odnos uzajamnog djelovanja za što je kako neki autori ističu (Košir, Zgrabljić, Ranfl 1999) ključna medijska pismenost koja pomaže da razumijemo kako mediji oblikuju naše predodžbe o svijetu i o nama samima. Stoga je neophodno da se kontinuirano propituju vrijednosti izvještavanja u određenim emisijama ili u novinskim člancima o određenoj pojavi, u ovom slučaju o problemima porodica nestalih osoba, pri tom vodeći računa da se iskustva svih aktera od važnosti za ovu oblast uzmu u obzir. U konačnici je neophodna planska i intenzivnija saradnja medija i organizacija koje se bave problematikom traženja nestalih sa udruženjima porodica nestalih, što bi rezultiralo uticajem na donosiocje odluka u BiH kako bi podržali i ubrzali sami proces traženja nestalih osoba.

INTERNET IZVORI

1. <http://www.mreza-mira.net/wp-content/uploads/2019/01/Jo%C5%A1-7000-nestalih-%C5%BEivota-BHS-lat-compressed.pdf>
2. <https://www.icmp.int/bs/where-we-work/europe/western-balkans/bosnia-and-herzegovina/>
3. <https://www.mreza-mira.net/vijesti/clanci/nestali-sjecanja-i-mediji-u-bih-i-regionu/>
4. <https://www.icty.org/x/cases/tadic/tjug/bcs/970507.pdf>
5. <http://sluzbenilist.ba/page/akt/9g7gteIQohz4nh78h77dM=>
6. <https://www.icty.org/x/cases/tadic/tjug/bcs/970507.pdf>
7. <http://www.ino.ba/odnosi-s-javnoscu/saopcenja-za-javnost/default.aspx?id=1301&langTag=bs-BA>

LITERATURA

1. Arnaut-Haseljić, Meldijana (2016), "Prisilni nestanci na području Sarajeva 1992-1995.", *Pregled: Časopis za društvena pitanja*, 2(2), 1-19.

2. Arnaut Haseljić, Meldijana (2021), "Novi tokovi u potragama za prisilno nestalim osobama u Bosni i Hercegovini", *Monumenta Srebrenica*, 10, 157-176.
3. Biti, Vladimir (1997), *Pojmovnik suvremene književne teorije*, Matica hrvatska, Zagreb
4. ICRC (2018), "Još 7.000 nestalih života: Porodice nestalih osoba u Bosni i Hercegovini", preuzeto sa: <http://www.mreza-mira.net/wp-content/uploads/2019/01/Jo%C5%A1-7000-nestalih-%C5%BEivota-BHS-lat-compressed.pdf>
5. Jurčić, Danijela (2017), "Teorijske postavke o medijima – definicije, funkcije i uticaj", *Mostariensia*, 21(1), 127–136.
6. Košir, Manca, Nada Zgrabljic, Rajko Ranfil (1999), *Život s medijima*, Doron, Zagreb
7. Mahmutović, Mirza (2013), "Medijska konstrukcija kolektivnih sjećanja: Tretman prošlosti u polju novinarstva, s osvrtom na postdejtonsku Bosnu i Hercegovinu", *Obrazovanje odraslih, Časopis za obrazovanje odraslih i kulturu*, XIII/2, 39-65.
8. Parlamentarna skupština BiH (2004), *Zakon o nestalim osobama BiH, Službeni glasnik BiH*, br. 50/04.
9. Sarkin, Jeremy, Lara Nettelfield, Max Matthews, Renee Kosalka (2014), *Bosna i Hercegovina. Osobe nestale usljed oružanih sukoba tokom 1990-ih: Pregled stanja*, International Commission on Missing Persons (ICMP), Sarajevo
10. Turčilo, Lejla, Belma Buljubašić (2018), *Alternativne činjenice i post-istina u BiH: Ko (stvarno) kreira agendu medija?*, izdanje autorica, Sarajevo

MEDIA REPORTING ON THE PROBLEM OF MISSING PERSONS IN BOSNIA AND HERZEGOVINA FROM THE PERSPECTIVE OF MEMBERS OF THEIR FAMILIES

Summary:

The paper theoretically elaborates on the issue of the families of missing persons in Bosnia and Herzegovina, which is still relevant after more than two and a half decades since the last war. In this regard, the text highlights the lack of relevant information on finding missing persons in Bosnia and Herzegovina during the war as the main problem facing families of missing persons. The media play an important role in the visibility and pointing out the need to solve the problem of missing persons in

B&H, and often contribute to the overall picture of the public through their (non)work. The purpose of this paper is to investigate the importance and shortcomings of media reporting from the perspective of the families of missing persons in B&H. In this regard research was conducted that included 100 family members of missing persons, to examine their views on the manner and frequency of media reporting, the perception of the professional approach of journalists to whom they had the opportunity to give a statement, but also ways to improve media coverage the issue of missing persons. The conducted research revealed that the statements of family members of missing persons in the media are reported factually, mainly during the anniversary celebrations, and less investigative journalism, and that newsrooms do not have specialized journalists on this topic. According to results of this research, we concluded that closer cooperation between the media and the Associations of Families of Missing Persons is needed to improve media reporting of the topic of missing persons in B&H. It would greatly contribute to solving this problem in society.

Keywords: missing persons, media, family

Adrese autora

Authors' address

Sabira Gadžo-Šašić

Univerzitet u Sarajevu

Fakultet političkih nauka

sabira.gadzo.sasic@fpn.unsa.ba

Safet Mušić

Ministarstvo odbrane BiH

musicsafet@yahoo.com

Anesa Agović

Terenski koordinator za GI-TOC

anesa.agovic89@gmail.com

